негаразди у перекладі варто було б вирішувати на основі розуміння прагматичної мети усього тексту. Це означає, що при перекладі тексту потрібно враховувати мову кожного персонажу а також мову автора. Таким чином, може бути створений гармонійний мистецький витвір. Найважливішим є комунікативний підхід до мови. У перекладі переплітаються внутрішньомовні аспекти з поняттям, культурою та часом. Тільки під таким кутом зору можемо сприймати переклад як успішний.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Андерш Й.Ф.* Типологія простих дієслівних речень у чеській мові у зіставленні з українською. – К., 1987; **2.** *Бондарко А.В.* Функциональная грамматика. – Л., 1984; **3.** *Грабал Б.* Я обслуговував англійського короля / Переклад з чеської: Юрій Винничук. – К., 2009; **4.** Мельничук О. Розвиток структури слов'янського речення. – К., 1966; **5.** Українська мова. Енциклопедія. – К., 2000; **6.** *Холод У.* Транспозиція модального рівня та інтенсивності тексту в перекладах художньої літератури. – Оломоуць, 2009; **7.** *Gromová E., Hrdlička M.* Antologie teorie odborného překladu. – Ostrava, 2004; **8.** *Hirschová M.* Pragmatika v češtině. – Olomouc, 2006; **9.** Hrábal B. Obsluhoval jsem anglického krále. – Praha, 1993; **10.** Knittlová D. K teorii i praxi překladu. – Univerzita Palackého. – Olomouc, 2000; **11.** *Levý J.* Umění překladu. – Praha, 1998; **12.** *Palmer F.* Mood and modality // Huddleston R., Pullum A. The Cambridge Grammar of the Enlish language. 2000.

Шовковий В.М. (Київ, Україна)

Структура концепту «РАХ» у мовній картині світу давніх римлян

У статті досліджується структура та змістове наповнення концепту «РАХ» в мовній картині світу давніх римлян, визначається ядерна і периферійні семи концепту «РАХ», місце цього поняття у мовній та емотивно-ціннісній картинах світу давніх римлян.

Ключові слова: *концепт «РАХ», концепт «МИР», лінгвокультурологія, лінгвальні засоби, мовна картина світу давніх римлян.*

В статье исследуется структура и содержательное наполнение концепта «РАХ» в языковой картине мира древних римлян, определяется ядерная и периферийные семы концепта «РАХ», место этого понятия в языковой и эмотивно-ценностной картинах мира древних римлян.

Ключевые слова: *концепт «РАХ», концепт «МИР», лингвокультурология, лингвальные средства, языковая картина мира древних римлян.*

The article explores the structure and substantive content of the concept of the PAX language picture of the world of the ancient Romans, determined by nuclear and

peripheral values concept of «PAX», the place of the term in the language of emotion-and value-scenes world of the ancient Romans.
Key words: *concept «PAX», the concept of «PEACE», cultural linguistics, lingual tools, language picture of the world of the ancient Romans.*

Дослідження концептів класичних мов є важливим і перспективним напрямом наукових пошуків сучасної лінгвістики, однією з головних цілей якої є поглиблення уявлень про ментальні та когнітивні ресурси мови, інформаційні структури носіїв мови, концептуальні системи, відображені у свідомості людини.

У мовознавстві широко розгорнулися когнітивні дослідження, з'явилася низка праць, у яких розглядають як теоретичні питання когнітивної лінгвістики, так і конкретні концепти (праці Ю. Апресяна, О.Бабушкіна, А. Вежбицької, Г. Гачева, І. Голубовської, В.Демянкова, Л. Звонської, Л. Компанцевої, К. Кубрякової, П. Мацькова, Г. Слишкіна, Ю.Степанова, Т. Ященко). Проте ця проблема є невичерпаною, а обсяги концептосфери кожної мови є безмежними. Тому виникає потреба у дослідженні насамперед тих концептів, які найповніше та найглибше репрезентують ментально-когнітивні особливості мови, дух народу-носія мови. Антропоцентрична спрямованість сучасної лінгвістики сприяє зростанню дослідницького інтересу до концепту як лінгвоментальної одиниці. Потреба дослідження концептосфери давніх римлян, понятійної складової мовної картини світу з метою поглиблення уявлень про структуру мови, специфіку мислення та особливості відображення світу у засобах мови зумовлюють ***актуальність*** цієї публікації.

Мета статті – дослідити структуру та змістове наповнення концепту «PAX» в мовній картині світу давніх римлян, визначити ядерні і периферійні семи означеного концепту.

Важливою особливістю концепта є наявність у ньому трьох складових – ціннісної, поняттєвої та образної. Ціннісна складова має особливе значення для лінгвокультурології і обумовлює розуміння концепта як структури свідомості, в котрій фіксуються цінності соціуму. Понятійний елемент репрезентує фактичну інформацію про об'єкт. В образну складову концепта входять усі наївні уявлення про об'єкт, закріплені в мові.

Для антропологічної лінгвістики характерним є фокусування уваги на проблемах семантики мови як інструмента кодування і декодування певної інформації. У сучасній концептології виділяють семантико-когнітивний та лінгвокультурно-логічний підходи [8; 2; 4].

Поняття концепту нині має різні значення: концепт – «відомості про

те, що індивід знає, думає, уявляє про об'єкти» [6, 241]; концепт – це «знання людини про дійсність в її елементах і перспективах» [7, 120]; концепт – це те, що «реконструюється через своє мовне вираження і позамовні знання» [13, 97]. Концепт – явище того ж порядку, що і поняття. За своєю внутрішньою формою слова концепт і поняття однакові: концепт є калькою з латин conceptus – «поняття», від дієслова concipere «починати», тобто означає буквально «початок» [11, 47].

До числа концептів включаються лексеми, значення яких складають зміст національної мовної свідомості і формують «наївну картину світу» носіїв мови. До концептів відносять також семантичні утворення, відзначені лінгвокультурною специфікою і тим або іншим чином характеризують носіїв певної етнокультури. Сукупність таких концептів не утворює концептосфери як якогось цілісного і структурованого семантичного простору, але займає в ній певну частину – концептуальну область. І, нарешті, до концептів належать семантичні утворення, кількість яких в достатній мірі обмежена і які є ключовими для розуміння національного менталітету як специфічного ставлення до світу його носіїв» [2, 82].

Концепт належить свідомості і включає, на відміну від поняття, не тільки описово-класифікаційні, але й чуттєво-вольові та образно-емпіричні характеристики. Концепти не тільки мисляться, але й переживаються [11, 42]. За визначенням «Короткого словника когнітивних термінів», концепт – це «оперативна змістовна одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку, всієї картини світу, відображеної в людській психіці [5, 169]. Отже, концепт будемо визначати як абстрактну одиницю ментального рівня, яка відображає зміст результатів пізнання людиною довкілля та в якій зосереджено відомості про пізнаваний об'єкт, його властивості, місце в культурі народу й результати емоційно-оцінного сприйняття цього фрагмента світу людиною [9, 4].

Услід за Ю. С. Степановим, структуру концепту будемо розглядати у вигляді кола, у центрі якого міститься основне поняття, ядро концепту, а на периферії знаходиться все те, що додано традиціями, культурою, особистим досвідом [11].

Суспільно-політичний та ціннісний феномен «мир» грає виключноважливу роль в житті людини і суспільства. Цьому явищу присвячені окремі лінгвістичні та філософські дослідження, особливо актуальні на сучасному етапі розвитку науки і суспільства. Структуру концепту «МИР» будемо моделювати за принципом ядра-периферії з використанням бінарних опозицій – мир-війна, добро–зло, спокій-неспокій як багатовимірне смислове утворення, яке моделюється нами у вигляді

фрейма як моделі для вимірювання й опису знань (ментальних репрезентацій), які зберігаються у пам'яті людей.

Ядром семантики концепту «PAX» є *мир*, відсутність або припинення стану війни, військових дій між державами або племенами, які воювали, загальне перемир'я, мирне існування. У цьому значенні концепт «PAX» є опозицією до концепту «BELLUM» війна. Яскравим прикладом можуть слугувати слова Гайя Юлія Цезаря: *Cum ea ita sint, tamen, si obsides ab iis sibi dentur, uti ea quae polliceantur facturos intellegat, et si Haeduis de iniuriis quas ipsis sociisque eorum intulerint, item si Allobrogibus satis faciunt, sese cum iis* ***pacem*** *esse facturum (Caes. Gal. 1.14. 6). При всьому тому, однак, якщо вони дадуть йому заручників на знак вияву готовності виконати свої обіцянки і якщо компенсують едуям образи, завдані їм та їхнім союзникам, а також аллоброгів, то він згоден на* ***мир*** *з ними.*

У свідомості давніх римлян, які володіли на той час більшою частиною цивілізованого світу, концепт «МИР» набував ще однієї, на наш погляд, важливої семантики – мир як відсутність супротиву, як покора. Про це свідчать слова Тіта Лівія, який, описуючи початок бою між римлянами і альбанцями, зазначає: *priusquam dimicarent foedus ictum inter Romanos et Albanos est his legibus ut cuiusque populi ciues eo certamine uicissent, is alteri populo cum bona* ***pace*** *imperitaret. foedera alia aliis legibus, ceterum eodem modo omnia fiunt (Liv. 1. 24. 3). Перш ніж почався бій, між римлянами і альбанцями був укладений договір на таких умовах: чиї громадяни переможуть в сутичці, той народ буде* ***мирно*** *панувати над іншим.* Ще одним яскравим прикладом означеної семантики цього поняття є слова Цицерона: *esse et tuae et nostri imperi dignitatis Ptolomaide aut aliquo propinquo eloco rege conlocato te cum classe atque exercitu proficisci Alexandriam, ut, eam cum* ***pace*** *praesidiisque firmaris, Ptolomaeus redeat in regnum; ita fore ut et per te restituatur, quem ad modum senatus initio censuit, et sine multitudine reducatur (Cic. Fam. 1.7.4). Справа гідності – твоєї і нашої влади, – щоб ти, залишивши царя в Птоломаїді чи в якомусь іншому прилеглому місці, відправився в Александрію з флотом і військом, з тим щоб після того, як ти відновиш там* ***мир*** *і розташуєш військо, Птоломей повернувся у своє царство.*

Тацит у своїх відомих «Анналах» поняттям «PAX» називає державний спокій та відсутність заколотів у державі, тим самим акцентуючи на тому, що мир – це диктатура та покора: *scripsitque Palpellio Histro, qui Pannoniam praesidebat, legionem ipsaque e provincia lecta auxilia pro ripa componere, subsidio victis et terrorem adversus victores, ne fortuna elati nostram quoque* ***pacem*** *turbarent (Tac. Ann. 12, 29). А разом з тим написав тоді Паннонією Палпеллію Гістру, який на той час правив, щоб він виставив вздовж*

(Дунаю) один легіон і набрані в тій же провінції загони допоміжних військ для надання допомоги переможеним і залякування переможців, якщо, підбурювані удачею, вони спробують порушити ***мир*** *і в наших володіннях.*

Ще однією центральною маніфестацією концепта PAX у латинській мові є сема «*життя поза військовими подіями*», яке вербалізується через словосполучення pacis modo – у мирний спосіб (український еквівалент – мирне населення), тобто населення, яке не веде військових дій: *omnibus* ***pacis modo*** *incuriose agentibus magna clades inlata; nuntiique trepidi Carthaginem terrore ingenti compleuere classem Romanam Scipionemque imperatorem – et fama fuerat iam in Siciliam transgressum—aduenisse (Liv. 29, 3, 8). Безтурботні* ***мирні жителі*** *дуже постраждали; переполохані вісники смертельно налякали Карфаген: римський флот на чолі зі Сціпіоном прибув (раніше говорили, що він вже переправився в Сицилію).*

Отже, центральною семою концепта «PAX» є «військовий мир», мир, який передбачає «ненапад», проте у творах римських авторів це поняття зводиться не лише до домовленостей між народами, які воюють, до взаємовигідного співіснування, а до утримання у покорі одного народу іншим. І це данина часу, коли дух загарбництва і війни панував у тогочасному світі. Концепт «PAX» як «військовий мир» в аспекті оцінно-ціннісної картини світу давніх римлян позбавлений конотації «радості, щастя від мирного життя». Проте PAX – мир був однією з найбільших цінностей стародавнього Риму, про що свідчить хоча б той факт, що у 71 – 75 роках у Римі імператором Веспасіаном було зведено "Храм миру" (Templum Pacis). Після переможного завершення Іудейської війни і взяття Єрусалиму в 70 р. н. е.. імператор Веспасіан вирішив побудувати в Римі форум, названий ним "Форумом світу", з "Храмом миру". У храмі зберігалися військові трофеї, привезені Титом (сином Веспасіана) з розореного і спаленого Єрусалимського храму: срібне та золоте начиння, дорогоцінна, Скрижалі Закону Мойсея, срібні труби. Цей храм оспівав у своїх творах Горацій:

Iam Fides et Pax et Honor Pudorque
Priscus et neglecta redire Virtus
Audet, adparetque beata pleno
Copia cornu (Hor. Saec. 57).

Найважливішою характеристикою миру є забезпечення безпеки шляхом ненападу, зміцнення взаємин між народами, а такою досягнення певних гарантій ненападу: *His rebus adducti et auctoritate Orgetorigis permoti constituerunt ea quae ad proficiscendum pertinerent comparare, iumentorum et carrorum quam maximum numerum coemere, sementes quam maximas facere, ut in itinere copia frumenti suppeteret, cum proximis civitatibus* ***pacem*** *et*

amicitiam confirmare (Caes. Gal. 1,3,1). Ці підстави, а також авторитет Орґеторіґа схилили їх до рішення приготувати все необхідне для походу, скупити якомога більшу кількість в'ючних тварин і возів, засіяти якомога більше землі, щоб на поході було достатньо хліба, і зміцнити ***мирні*** *і дружні* ***відносини*** *з сусідніми громадами.*

Концепт «PAX» потребує конкретизації та уточнення його змістової наповненості за допомогою аналізу та виявлення периферійних сем. Мир – одне з найбільших благ суспільства, держави та кожної окремої людини. «PAX» як найвище благо, як божа благодать, як щось найкраще, що можна побажати людині і що може статися з людиною, знаходимо урядках Тіта Лівія, в епізоді, де народ прославляє Ромула – засновника міста Риму: *deinde a paucis initio facto, deum deo natum, regem parentemque urbis Romanae saluere uniuersi Romulum iubent;* ***pacem*** *precibus exposcunt, uti uolens propitius suam semper sospitet progeniem (Liv. 1, 16, 3). Потім спершу лише дехто, а за ними всі разом виголошують хвалу Ромулу, богу, богом народженому, царю і батькові міста Риму, вимолюють йому* ***мир*** *(благодать), щоб, він, милостивий, завжди оберігав своє потомство.* А також у рядках, коли народ, беззахисний перед хворобою, просить милості у богів, просить божого захисту та спасіння, спокою від хвороб: *uolgo iam homines eum statum rerum qui sub Numa rege fuerat requirentes, unam opem aegris corporibus relictam si* ***pax*** *ueniaque ab dis impetrata esset credebant (Liv. 1 31.7). Всі вже тужили за часами Нуми і вірили, що немає від хвороби іншого засобу, крім як випросити у богів* ***миру*** *(благодаті) та прощення.*

Аксіологічна наповненість концепту «PAX» в наївній картині світу репрезентується через сему *спокою*, позбавлення від турбот, негативних впливів, позбавлення загрози смерті. На підтвердження можна навести рядки Овідія:

Iuppiter oranti surdas si praebeat auris,
victima pro templo cur cadat icta Iovis?
si ***pacem*** *nullam pontus mihi praestet eunti,*
irrita Neptuno cur ego tura feram? (Ov. Pont. 2, 9, 27)
Якщо Юпітер до того, хто молить, глухий залишається,
То для чого на вівтар жертви лягають для нього?
Якби в дорозі хвилі не залишили судно ***в спокої****,*
Хіба Нептуну я став дарма б курити фіміам?

Поняття «PAX» в наївній картині світу часто набуває семантики «відсутність агресії, відсутність гніву», про що можуть свідчити слова Тіта Лівія та Катулла: *et vos – C. Claudi* ***pace*** *et P. Valeri mortui loquar—prius in clivum Capitolinum signa intulistis, quam hos hostis de foro tolleretis? pudet deorum hominumque (Liv. 3, 19, 7). І ви – не* ***в образу*** *Гаю Клавдію і*

загиблому Публію Валерію буде сказано – пішли на приступ Капітолійського пагорба, не вигнавши спочатку ворогів з форуму?

sed quatquat me nocte premunt vestigia divum,
lux autem canae Tethyi restituit,
***pace** tua fari hic liceat, Rhamnusia virgo (Catul. 66, 71).*
І хоч мене ночами зневажають ступні безсмертних,
Знову я Тефії сивій повернута вранці.
*Те, що скажу, ти **без гніву** прийми, про Рамнунтську Діву.*

Аксіологічний характер концепту «PAX» мир підсилюється індивідуальною спрямованістю та приналежністю. «PAX» вживається в контексті, суто притаманному конкретній людині: стосується почуттів, переживань, зрештою, душі конкретної людини. PAX як спокій переповнений емотивною конотацією і вказує на те, що мир для стародавнього римлянина – одна з найвищих цінностей.

Отже, аналіз мовного матеріалу дав можливість виявити ядерні та периферійні семи концепту «PAX» у латинській мові, а також встановити його аксіологічні характеристики в мовній картині світу давніх римлян. Ядерна семантика концепту «PAX» репрезентується через поняття військового миру, який характеризується семами «загальне перемир'я», «мирне існування», «відсутність супротиву», «покора захоплених народів», «відсутність заколотів у державі», «життя поза військовими подіями», «забезпечення безпеки шляхом ненападу», «зміцнення взаємин між народами», «досягнення певних гарантій ненападу». Ядерна семантика цього концепту позбавлена позитивних емотивних конотацій, навпаки, їй властива певна напруженість, обережність, готовність до порушення умов миру в будь-який час, передбачливість. Периферійні значення концепту «PAX» відображають його оцінно-ціннісні характеристики: PAX – мир в репрезентації «спокій» – одне з найбільший благ римського народу, «PAX» – «одне з благ, яке просять у богів, божа милість і благодать», «божий захист та спасіння життя, порятунок від хвороб», «позбавлення турбот, негативних впливів, загрози смерті», «відсутність агресії та гніву».

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Бабушкин А.П.* Общеязыковые концепты и концепты языковой личности / А. П. Бабушкин // Вестник ВГУ. – сер. 1.: Гуманитарные науки. – Воронеж, 1997. – № 2. – С. 114 – 118; **2.** *Воркачев С.Г.* Вариативные и ассоциативные свойства телеономных лингвоконцептов. Монография / С.Г. Воркачев – Волгоград: Парадигма, 2005. – 214 с.; **3.** *Демьянков В.З.* Понятие и концепт в художественной литературе и научном языке / В. З. Демьянков // Вопр. филологии. – 2001. – № 1. – С. 35–47; **4.** *Карасик В.И.* О категориях лингвокультурологии // Языковая личность: проблемы

коммуникативной деятельности: Сб. науч. тр. / В.И.Карасик. – Волгоград: Перемена, 2001. – С. 3–16; **5.** Краткий словарь когнитивных терминов / Кубрякова Е.С., Демьянков В.З., Панкрац Ю.Г., Лузина Л.Г. – М.: Филол. ф-т МГУ им. М.В.Ломоносова, 1996. – 245 с.; **6.** *Павиленис Р. И.* Проблема смысла современный логико-философский анализ языка / Р. И. Павиленис. – М.: Мысль, 1983. – 286 с.; **7.** *Полюжин М. М.* Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення / М. М. Полюжин. – Ужгород: Закарпаття, 1999. – 240 с.; **8.** *Попова З. Д.* Введение в когнитивную лингвистику: учебное пособие / З. Д. Попова. – Кемерово: Комплекс «Графика», 2004. – 146 с.; **9.** *Скаб М. В.* Концептуалізація сакральної сфери в українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук: 10.02.01 «українська мова» / М. В. Скаб. — К., 2009. — 36 с.; **10.** *Слышкин Г. Г.* От текста к символу: лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе. – Режим доступа: http://www.vspu.ru/~axiology/ggs.htm/; **11.** *Степанов Ю. С.* Константы: Словарь русской культуры: 3-е изд. - М.: Академический проект, 2004. – С. 42–67; **12.** *Стернин И. А.* Методика исследования структуры концепта / И. А. Стернин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики: научное издание; под ред. И. А. Стернина. – Воронеж: ВГУ, 2001. – С. 58–65; **13.** *Телия В. Н.* Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В. Н. Телия. – М.: Школа «ЯРК», 1996. – 286 с.

Ярмак В.І. (Київ, Україна)

Претеритальні форми дієслова з інверсійним порядком слів у сербському поетичному дискурсі доби декадансу і модернізму

Стаття присвячена аналізові стилістичних параметрів двох основних структурно-семантичних різновидів інверсійного вживання аналітичних і синтетичних претеритальних форм сербського дієслова у поетичному дискурсі.
Ключові слова: *інверсія, претеритальні форми дієслова, перфект, аорист, імперфект.*

Статья посвящена анализу стилистических параметров двух основных структурно-семантических разновидностей инверсионного употребления аналитических и синтетических претеритальных форм сербского глагола в поэтическом дискурсе.
Ключевые слова: *инверсия, претеритальные формы глагола, перфект, аорист, имперфект.*

The article is devoted to the analysis of stylistic features of the two main structural and semantic varieties of the Serbian analytical and synthetic preterit verb forms' inverted use in poetical discourse.
Key words: *inversion, preterit verb forms, perfect, aorist, imperfect.*